

Березовська. І., Федорова М. Особливості розвитку словника в дошкільному віці. *Збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» (з міжнародною участю)*. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2024. С. 23-28.

УДК 373.24

Ірина Березовська,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта

ОП «Дошкільна освіта та англійська мова»

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Марія Федорова,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методик дошкільної й інклюзивної освіти

Житомирського державного університету імені Івана Франка

(Житомир, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Анотація: в статті розкрито особливості розвитку словника в період дошкільного дитинства. Обґрунтовано, що словник дошкільника розвивається в процесі взаємодії з оточенням. Зміст словникової роботи реалізується за такими напрямками: засвоєння нових слів; збільшення словника через введення слів, що описують якості, властивості, деталі предметів та явищ, а також їх взаємозв'язки; засвоєння елементарних понять.

Ключові слова: словник, розвиток словника, дошкільний вік, лексичне значення слова, активізація словника.

Актуальність проблеми. Розвиток словника в дітей дошкільного віку тісно пов'язаний з їх пізнанням світу та загальним розвитком особистості. Накопичення лексичного запасу та оволодіння комунікативними вміннями є важливою передумовою для засвоєння знань та подальшого успішного навчання в школі. Проте в освітній практиці закладів дошкільної освіти спостерігається

суперечність між необхідністю збільшення словникового запасу у дошкільників та низькою результативністю методів і прийомів, що використовуються для цього і які не завжди відповідають потребам дитини.

Мета статті: охарактеризувати особливості розвитку словника в дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Розвиток словника розуміється як поступове освоєння словникового запасу, накопиченого народом протягом його історії. Слово є ключовою одиницею мови, тому що воно поєднує в собі мовні складові: фонетику (оскільки складається зі звуків), лексику (бо позначає певні явища реальності та має смислове навантаження), а також граматику (існує в певній граматичній формі). З цього випливає, що слово можна розглядати в трьох основних аспектах: зв'язок слова з конкретним предметом; співвіднесення слова і певного поняття; співвіднесення слова з іншими словами в рамках лексичної системи мови. Оволодіння значенням слова включає засвоєння всіх цих аспектів.

Словник дитини включає дві складові: пасивний — це слова, які дитина розуміє, але не обов'язково використовує в мовленні, і активний — слова, які дитина активно вживає в спілкуванні. Зазвичай пасивний словник є більшим, ніж активний. Розуміння мови дітьми формується завдяки постійному спілкуванню з оточуючими людьми. Багато дослідників відзначають, що активний словник розвивається стрибкоподібно, тоді як пасивний словник зростає поступово і значно випереджає активний. Процес переведення слів із пасивного словника в активний (актуалізація) відбувається поступово, через кілька етапів.

Лексичне значення слова визначається його здатністю позначати предмети та явища (наприклад, дерево, собака, лялька), абстрактні поняття (добро, чесність), дії (будувати, плавати, кричати), властивості предметів (білий, великий), характеристики дій (швидко, яскраво), числа (три, десять) та вказівні слова (я, мій).

Розвиток словника в дошкільному віці здійснюється в процесі взаємодії дитини з оточуючим світом як стихійно, так і через спеціально організоване навчання. Необхідно відзначити, що розвиток словникового запасу повинен

включати не лише його кількісне збагачення, а й якісне вдосконалення. Вихователі відіграють ключову роль у цьому процесі, допомагаючи дітям краще розуміти значення слів, правильно використовувати антоніми, синоніми, багатозначні слова, а також розуміти переносне значення слів.

Ознакою розуміння значення слова дитиною є те, що вона використовує його у словосполученнях, реченнях, зв'язному мовленні. Отже, розвиток словника нерозривно пов'язаний із розвитком зв'язного мовлення дітей.

У посібнику А.Богуш «Дошкільна лінгводидактика» відзначається, що розвиток словника характеризується такими кількісними показниками: у віці 1 року дитина в середньому знає 8-10 слів, у 1 рік 6 місяців — 39 слів, у 2 роки — 300 слів, у 3 роки 6 місяців — 1110 слів, у 4 роки — 1900, а в 6 років — 4000 слів. У словниковому запасі чотирирічної дитини основну частину становлять іменники (50,2%), тоді як дієслова становлять 27,4%, прикметники — 11,8%, прислівники — 5,8%, числівники — 1,9%, сполучники — 1,2%, прийменники — 0,9%, а вигук та частки — по 0,9% [2].

Збагачення словникового запасу дітей дошкільного віку тісно пов'язано із формуванням умінь словотворення. Коли з'являються уміння утворювати нові слова, дитина створює похідні слова і за рахунок цього збільшується її словник. У процесі накопичення досвіду мовного спілкування діти оволодівають різними способами словотворення, такими як суфіксальний, префіксальний, суфіксально-префіксальний, складання основ.

Під час сприйняття та використання слів із спільними елементами у свідомості дитини відбувається їх розчленування на морфеми. Якщо дитина не може підібрати для висловлення своєї думки потрібне слово — вона «створює» його відповідно до вже засвоєних правил, що є проявом дитячої словотворчості [3].

Першими словами, які засвоює дитина, є назви предметів, що її оточують. Ці слова переважно стосуються предметів і явищ, з якими дитина стикається у повсякденному житті. Їх умовно можна об'єднати у декілька тематичних груп:

- назви близьких людей, родинні та суспільні відносини, імена;

- назви частин тіла;
- назви іграшок та предметів побуту;
- предмети, які оточують дитину в приміщенні, також предмети, що оточують на вулиці;
- об'єкти живої природи (тварини та частини їх тіла, рослини та їх частини);
- об'єкти неживої природи в різні пори року [1].

Паралельно із засвоєнням назв предметів (іменників) діти також знайомляться зі словами, що позначають їх властивості (прикметники), дії (дієслова), характеристики дій (прислівники) та усвідомлюють кількісні поняття (числівники). Найперші слова, які засвоює дитина, зазвичай є іменники. На початковому етапі засвоєння слова дитина сприймає його як назву конкретного, одиничного предмета, подібно до власного імені. Лише після тривалих вправ і повторень дошкільник починає розуміти узагальнене значення слова, сприймаючи його як поняття.

Слова другого ступеня узагальнення спершу засвоюються як додаткові назви предметів, що дитина може безпосередньо сприймати. За результатами спеціальних експериментів, проведених для навчання дітей словам цього типу, було виявлено, що, поступово засвоюючи значення таких узагальнених слів (наприклад, «іграшка» – це всі предмети для гри, «посуд» – це предмети для приготування їжі та споживання), дітям стає легше розуміти нові подібні слова. Отже, засвоєння узагальнюючих слів сприяє розвитку абстрактного мислення дитини.

Слова третього ступеня узагальнення засвоюються дітьми як ще одна назва конкретного предмета. Наприклад, лялька – це іграшка, а іграшка – це предмет; огірок – це овоч, а овочі – це рослини. Отже, процес засвоєння смислу слова у дошкільному віці проходить шляхом переходу від чуттєвих образів до більш абстрактних, розумових узагальнень.

Дошкільник починає розуміти значення слів із абстрактним змістом лише тоді, коли її мозок досягає певного рівня розвитку, насамперед фізичного. До

шести років дитині вже не потрібні прямі чуттєві відчуття для засвоєння слів із узагальненим значенням. Переносні значення слів діти запам'ятовують швидко, однак спочатку вони засвоюють основне значення слова. У дітей віком від трьох до п'яти років значну роль відіграє процес оволодіння чіткою предметною віднесеністю слів та їх конкретними визначеннями.

З цього випливає, що конкретно-віднесене значення слова виникає раніше за формування поняття і слугує основою для його розвитку. Поняття, яке виражається через слово, спочатку є узагальненим образом реальності, і в процесі розвитку дитини воно поступово розширюється та поглиблюється. Це відбувається в міру того, як зростає коло предметів та людей, з якими дитина взаємодіє. У процесі розвитку мова дитини стає все менш залежною від конкретних чуттєвих ситуацій, набуваючи більшої абстрактності та узагальненості. Отже, під час проведення словникової роботи важливо поєднувати мовний і розумовий розвиток дітей.

Висновки. Можна стверджувати, що ускладнення змісту словникової роботи реалізується за такими напрямками: засвоєння нових слів паралельно зі сприйняттям предметів та явищ в цілому; збільшення словника через введення слів, що описують якості, властивості, деталі предметів та явищ, а також їх взаємозв'язки, що можливо завдяки розвитку умінь детального сприйняття об'єктів оточення, а також розвитку таких розумових операцій, як аналіз і порівняння; засвоєння елементарних понять, що передбачає наявність у дітей умінь узагальнювати предмети та явища за їх суттєвими ознаками.

Своєчасне формування словникового запасу є критично важливим для підготовки до навчання в школі. Діти, які не мають достатнього лексичного резерву, стикаються зі значними труднощами в навчанні і не можуть знайти потрібні слова для вираження своїх думок. Педагоги зазначають, що учні з розвиненим словниковим запасом легше справляються з арифметичними завданнями, швидше засвоюють навички читання та граматики, а також проявляють більшу активність на уроках.

Список використаних джерел:

1. Бенера В.Є., Маліновська Н.В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навч. – методичний посібник за кредитно – модульною системою організації навчального процесу для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. К. : Видавничий дім «Слово», 2014. 384 с.

2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах / За ред. А. М. Богуш. .– К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 704 с.

3. Богуш А., Маліновська Н. Методика розвитку мовлення і навчання рідної мови дітей раннього і дошкільного віку: підручник для студентів педагогічних коледжів (спеціальності 012 Дошкільна освіта). Київ: Видавничий Дім «Слово», 2021, 336 с.